

VÁLSÁG MÁR A VÁLSÁG ELŐTT

AZ EURÓPAI UNIÓ 2015 ELŐTTI MENEKÜLTÜGYI RENDSZERÉNEK PROBLÉMÁI

Készítette: Szunyog Borbála
Konzulens: Dr. Gallai Sándor

Tudományos Diákköri Konferencia 2024 tavaszi félév
Budapesti Corvinus Egyetem

Absztrakt

Jelen dolgozat az Európai Unió menekültügyi rendszerének problémáit vizsgálja meg a 2015-ös menekültügyi válság előtti évtizedben. A dolgozat a menedékkérőket illető jogok, valamint a menedékkérőkkel szemben, hatósági szervek által tanúsított bánásmód közötti ellentmondást tárja fel. Történetileg áttekinti a menedékkérők jogállását szabályozó nemzetközi dokumentumok létrejöttének okait és körülményeit. A dolgozat az Egyesült Nemzetek Szervezetének menekültügyi jogszabályai, valamint az Európai Unió menekültügyi irányelvei alapján megvizsgálja a menekültstátusz jogi keretrendszerét, a menedékkérők jogait, továbbá az őket fogadó országok jogi kötelezettségeit velük szemben. A dolgozat elemzésében olyan az Európai Unió tagállamai által, már 2015 előtt alkalmazott migrációpolitikai eljárásokkal foglalkozik, amik jogilag megkérdőjelezhetőnek minősültek. A dolgozat külön tárgyalja a menedékjogi kérelmek elbírálási módját, a határ menti halálesetek okait, a „területen kívüliség fikciójának” jelenségét, a menekülttáborokat, valamint a kitoloncolás procedúráját. A dolgozat civil szervezetek beszámolóí alapján azt találta, hogy sokszor a fogadóországok jogi kikapuk alkalmazásával megkerülték a menekültügyi kötelezettségeiket. Ezáltal pedig a menedékkérőket megillető alapvető emberi jogok szenvedtek csorbát. A dolgozat arra keresi a választ, hogy a gyakorlatban az Európai Unió tagállamai miért nem tartották be az uniós menekültügyi irányelveket, valamint miért nem biztosították a menedékkérőket megillető jogokat. A dolgozat emellett érvel, hogy a médiában a migrációról kialakított hamis kép; a tagállamok nemzetállami érdekérvényesítése; valamint az nemzetközi dokumentumok jogértelmezési nehézségei is állhattak a menekültügyi irányelvek és azok gyakorlati alkalmazása közötti diszkrepancia mögött.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Történelmi áttekintés	2
2.1. A második világháború után	2
2.2. A hidegháború kezdetén	2
2.3. A hidegháború alatt	3
2.4. A hidegháború után	3
3. Elméleti háttér	4
3.1. Migráció	4
3.2. Elméleti keretrendszer – Push-pull plus	5
4. Jogszabályok	7
4.1. A menekültügyi eljárásokról szóló irányelv	7
4.2. A befogadási feltételekről szóló irányelv	8
4.3. Az elismerésről szóló irányelv	8
4.4. A visszatérési irányelv	8
4.5. További menekültügyi rendeletek	9
5. Esettanulmány	9
5.1. A menedékjogi kérelmek elbírálása	9
5.2. Az elbírálás alatti időben	11
5.3. Kitoloncolás	13
6. Kitekintés	15
6.1. A média szerepe	15
6.2. A nemzetállami érdek	16
6.3. Jogértelmezési nehézségek	17
6.4. Az új migrációs és menekültügyi paktum	17
6.5. Limitációk	18
7. Összefoglalás	19

1. Bevezetés

„Létezik egy Európai Unió politikai irányelvünk, ami egy szép időjárásra kitalált elv volt, 2015-ben pedig egy tökéletes viharban találtuk magunkat.” (Council of the EU, 2016, 0:33-0:42)

Így nyilatkozott a Migrációügyi és Unió Belügyi Főigazgatóság vezére a 2015-ös európai menekültügyi válságról. A dolgozat célja bemutatni, hogy az Európai Unió menekültügyi rendszer már 2015 előtt sem működött a politikai irányelvekkel összeegyeztethető módon.

A dolgozat a bevándorlók egy specifikus alcsoportjával, a menedékkérőkkel foglalkozik. Nemzetközi jogi dokumentumok és Európai Unió irányelvek alapján megvizsgálja, hogy ezeket az embereket milyen jogok illetik meg, valamint, hogy az országoknak, aminek a területén tartózkodnak, milyen jogi kötelezettségeik vannak irántuk. Civil szervezetek és személyek jelentései alapján elmondható, hogy ezek az irányelvek sokszor áthágásra kerültek, vagy az országok a jogi kiskapukat kihasználva megkerülték jogi kötelezéseiket. A dolgozat megvizsgálja a menekültügyi jogi alapidokumentumok és nemzetközi szervezetek létrejöttének történelmi kontextusát, majd áttekinti a napjainkban érvényben lévő menekültügyi jogi szabályzatokat, különös tekintettel arra, hogy milyen jogi kötelezettségeket írnak elő az Unió tagállamoknak. A dolgozat célja bemutatni ezen jogi szabályzatok és politikai irányelvek, valamint a gyakorlatban alkalmazott eljárások és a menedékkérőkkel szemben olykor tanúsított bánásmód közötti diszkrépanciát. A dolgozat elemzési alapját a 2015-ös európai migrációs válság előtti évtizedből származó esettanulmányok adják. Az elemzések eredményei által igyekszik relativizálni azt az álláspontot, miszerint a Európai Unió menekültügyi rendszere megfelelően működött, mindaddig, amíg a 2015-ös menekülthullám révén egy válsághelyzet alakult ki, amelyre ez a rendszer nem volt felkészülve. A dolgozat amellet érvel, hogy a 2015-ös európai menekültügyi válság előtt se tudott az Európai Unió menekültügyi rendszer saját irányelveinek eleget tenni, olykor még az alapvető emberi jogok betartását se tudta biztosítani.

A dolgozat második fejezete áttekinti a jelenkori Európa legfontosabb migrációs eseményeit, valamint az ezekre a válságokra adott politikai megoldásokat. Kronológiai sorrendben bemutatja a legfontosabb menekültüggyel kapcsolatos nemzetközi jogszabályok létrejöttének körülményeit és okait. A dolgozat harmadik fejezete a téma elméleti háttérét vizsgálja meg, szakirodalom alapján definíciót szolgáltat a migráció, a bevándorlók és a menekültek fogalmához. A dolgozat ezen fejezete, a *push-pull plus* elméleti keretrendszer segítségével megvizsgálja az elemzési időszak európai migrációs trendjeinek kiváltó okait. A dolgozat negyedik fejezete áttekinti az Európai Unióba érkező menedékkérőkre vonatkozó legfontosabb nemzetközi jogszabályokat: az ENSZ 1951. évi Menekültügyi Egyezményét és az 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyvet, valamint a Közös Európai Menekültügyi Rendszer irányelveit. A dolgozat ötödik fejezet civil szervezetek beszámolóí alapján bemutatja azokat a problémaköröket az Európai Unió, 2015 előtti menekültügyi rendszerében, ahol a menedékkérőket megillető jogok csorbát szenvedtek. Külön foglalkozik a menedékkérelmi jogok alacsony elfogadási rátájával; a határ menti halálesetekkel; a „területen kívülség fikciójával”; a menekülttáborokkal; valamint a kitoloncolással. A dolgozat hatodik fejezet egy kitekintés, amelyben az Európai Unió menekültügyi irányelvei és a gyakorlati megvalósulásuk közötti diszkrépanciára keres lehetséges válaszokat. A dolgozat hetedik fejezet összefoglalja a dolgozat eredményeit és levonja a konklúziókat.

2. Történelmi áttekintés

Ahhoz, hogy a jelenkori migrációs trendeket, valamint a hozzájuk kapcsolódó aktuálpolitikai döntéseket értelmezni tudjuk, elengedhetetlen a modernkori európai történelem ismerete. A dolgozat ebben a fejezetben röviden áttekinti a huszadik századi európai történelmet a második világháború utáni időszakról kezdve. A dolgozat kiemelten foglalkozik ezen időtartomány menekültügyi trendjeivel, az ezeket kiváltó okokkal, valamint a migrációs válságok megoldására született politikai döntésekkel, nemzetközi szervezetekkel és az alapvető menekültügyi jogi dokumentumokkal. A dolgozat emellett érvel, hogy az aktuális migrációs trendek tanulmányozásához és megértéséhez szükséges ismerni a történelmi kontextust. Felmerülő magyarázat lehet az aktuális menekültügyi válságok kezelési nehézségeire, hogy az előírt jogszabályokat, menekültüggyel kapcsolatos elveket nem a napjainkban ismert menekültügyi helyzetre találták ki. Valóban, az alapvető menekültügyi jogszabályok egy teljesen más történelmi kontextusban, másfajta menekültügyi válságok kezelésére íródtak.

2.1. A második világháború után

A második világháborúra könnyen tekinthetünk úgy, mint az európai történelem egyik legnagyobb tragédiájára. Rudge (1992) úgy gondolja, hogy a második világháború után a nemzetközi közösségben erőteljesen megfogalmazódott az igény olyan intézmények létrehozására, melyek képesek biztosítani az alapvető emberi jogokat, beleértve a menekültekkel kapcsolatos közös felelősségvállalást.

Ezen elvek első manifestációjaként értelmezhetjük az 1943-ban alapított Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatalát (angolul: *United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, röviden UNRRA). A második világháború alatt Európában, körülbelül 40-65 millió személy kényszerült a származási országát elhagyni és egy másik Európai országban menedéket lelteni (Orchard, 2014; idézi Orchard, 2018). Az UNRRA alapidokumentuma (Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése, 1946) alapján a szervezet elsődleges feladata a bármely tagország területén található háborús áldozatok segélyezése volt, ide értve a menekülteket is. Woodbridge (1950; idézi Orchard, 2018) kiemeli, hogy az UNRRA-nak a második világháború vége felé egy kibővült szerepkörrel kellett működnie: a szervezet feladata volt, a megfelelő kormányzati és katonai hatóságokkal együttműködve a kitelepült személyek repatriálása. A kényszerszivszatelepítés nemzetközi ellenzése, valamint a magas fenntartási költségek miatt a szervezet 1947-ben beszüntette működését (Sipos, n.d.; Orchard, 2018).

2.2. A hidegháború kezdetén

1946-ban az Egyesült Nemzetek Szervezete (röviden ENSZ) létrehozta a menekültüggyel foglalkozó leányszervezetét, a Nemzetközi Menekültügyi Szervezetet (angolul: *International Refugee Organization*, röviden: IRO) (Orchard, 2018). Az IRO feladata elsősorban a repatriálás kérdéskörének megoldása volt (Orchard, 2018) és habár inkább politikai eszközként működött a Nyugati és Keleti blokk közötti kompromisszumkeresésre, humanitárius szervezatként sikerült lefektetnie a menekültekkel való bánásmód jogi alapjait, melyeket 1951-ben fogadott el az ENSZ közgyűlése (Rudge, 1992).

A menekültek jogállásáról szóló nemzetközi jogi alapidokumentumot: a Menekültügyi Egyezményt az ENSZ 1951-es kongresszusa fogadta el (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011). Az 1951. évi Egyezmény magába foglalja a menekültek jogait és kötelezettségeit, a fogadóország jogait és köte-

lezettségait a menekültekkel szemben, valamint a menekültstátusz jogi kereteit és menekültstátusz megszerzésének adminisztratív szabályrendszerét. Az 1951. évi Egyezmény az 1951 előtt bekövetkezett események (leginkább a második világháború, a holokauszt és a zárt keleti blokk) elől menekülő személyekre volt érvényes. (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011)

2.3. A hidegháború alatt

1950-ben létrejött az IRO utódszervezete, az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának intézménye (angolul: *United Nations High Commissioner for Refugees*, röviden UNHCR) (Rudge, 1992). Rudge (1992) szerint az UNHCR képes lett volna a menekültekkel kapcsolatos nemzetközi felelősségvállalás elmélyítésére, azonban a hidegháború beárnyékolta ezen törekvéseket. A szerző kiemeli továbbá, hogy a kétpolusú világrend fennállása alatt Európában jellemzően a szovjet blokk országaiból érkeztek menedékkérők Nyugat-Európába. Különösen nagy volt az efféle migrációs hullám a 1956-os magyar forradalom, valamint az 1968-as prágai tavasz után. Habár az UNHCR célja a menekültjogok globális elterjesztése volt, a migrációs trendek iránya (Kelet-Európából Nyugat-Európába) miatt ebben az időszakban ezeket az elveket leginkább a nyugati blokk országai gyakorolták (Rudge, 1992).

A menekültjogok nemzetközi elfogadásának érdekében, valamint a migrációs trendek változása miatt az 1951. évi Menekültügyi Egyezményt 1967-ben kiegészítették a 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyvvel (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011). A Kiegészítő Jegyzőkönyv eltörölte az eredeti egyezmény földrajzi és időbeli határait, ezáltal a Menekültügyi Egyezmény a Kiegészítő Jegyzőkönyvvel teljeskörű és általános hatállyal bír (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011).

Rudge (1992) úgy gondolja, hogy a hidegháború végszakaszában a Szovjet Unióban bekövetkezett belső politikai változások révén az UNHCR a keleti blokkban is egy alkalmazott és elfogadott eszközzé vált. Orchard (2018) szerint a kétpolusú világrend megszűnése óta az európai államok együtt dolgoznak a felmerülő menekültügyi problémák megoldásán.

2.4. A hidegháború után

A hidegháború befejezését előjelző Szovjet Unió összeomlása után, az európai államok legjelentősebb menekültügyi válságát a 90-es években a délszláv háború menekültjei jelentették. Bendel (2018) úgy gondolja, hogy mindaddig az Európai Közösség képes volt a menekültügyeket tagállami szinten kezelni, a Balkánról érkező menekültek magas száma viszont egy új politikai környezet kialakítására sarkallta az európai országokat. A szerző alapján ezek az új fejlemények mozdították előre az Európai Unió (röviden EU) közös menekültügyi politikájának kidolgozását. Bendel (2018) úgy látja, hogy az EU menekültügyi politikájának három fontos alapillére van: az 1990-es Schengeni Egyezmény; az 1993 óta hatályban lévő Maastrichti Szerződés; valamint az 1997-es Dublini rendelet. A Maastrichti Szerződés a menekültpolitikát közös európai érdeknek tekintette, a Dublini rendelet mindazonáltal a menedékjogi kérelmek elbírálását tagállami szerepkörként határozta meg. Az EU létrejöttével a migrációs és menekültügyi kérdések a tagállami szintről átkerültek EU-s hatáskörbe, így a menekültügyekkel kapcsolatos politikai irányelvek és határozatok közösen lettek szabályozva (Bendel, 2018).

3. Elméleti háttér

Ahhoz, hogy a társadalomtudományi folyamatokat és a hozzájuk tartozó politikai döntéseket megfelelő módon elemezni lehessen, elengedhetetlen a jól lehatárolt definíciók használata. A különböző migrációs trendek, valamint a bevándorlással kapcsolatos, akár EU-s, akár tagállami szakpolitikai döntések értelmezésekor fontos szerepe van annak, hogy kiket tekintünk bevándorlónak, menekültnek, végül, de nem utolsósorban milyen elméleti keretrendszer mentén vizsgáljuk a migráció jelenségét. Ezen fejezet a migráció alapfogalmait járja körül, továbbá bemutatja a dolgozat elméleti keretrendszerét, annak érdekében, hogy megfelelő fogalmi kereteket adjon az elemzésekhez.

3.1. Migráció

A társadalomtudományokban a migráció definíciója a következő: olyan lakóhelyváltoztatás, amely településhatár átlépésével jár (Andorka, 2006, 236. o.). Az Európai Bizottság már egy fokkal szigorúbb keretet szab a migráció jelentésének meghatározásához. Migrációnak nevezhetünk minden olyan – akár országhatáron belüli (belső migráció), akár nemzetközi (nemzetközi migráció) – településhatárt átlépő helyváltoztatást, melynek időtartama meghaladja az egy évet (Európai Migrációs Hálózat, 2024). Fontos kiemelni, hogy nemzetközi szinten nincsen egy elfogadott definíciója a migrációnak, így a migrációs trendek elemzésénél érdemes utánajárni az adatfelvétel körülményeinek, a kategóriák meghatározási elveinek, valamint érdemes a felhasznált adatforrásokat fenntartásokkal kezelni.

Minden menekült bevándorló, de nem minden bevándorló menekült? A hétköznapi életben, a migrációs trendekkel foglalkozó sajtóhírekben, de még olykor a kutatók között, a szakértői szférában is egymás szinonimáiként használják a migráns, valamint a menekült kifejezést (Anderson és Blinder, 2024). Holott a két szó nemcsak szótári értelemben, de jogilag is elkülönül egymástól.

3.1.1. Bevándorló

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (*International Organization for Migration* – röviden: IOM) definíciója alapján a migráns egy olyan gyűjtőfogalom, amelynek ugyan nincs pontos meghatározása a nemzetközi jogban, azonban több jól lehatárolt jogi kategóriát (például menekült) is magába foglal. Migránsnak az a személy tekinthető, aki a szokásos tartózkodási helyét ideiglenesen vagy véglegesen elhagyja (IOM, 2024, 132. o.). A Közzolgálati Online Lexikonban (Zsolt, 2022) az alábbi definíció található a migráns kifejezésre: azok az egyének, akik átmenetileg vagy huzamosabb ideig máshol élnek, mint ahol születtek. Anderson és Blinder (2024) azt találták, hogy a különböző migráns definíciók legtöbbször az alábbi dimenziók mentén térnek el egymástól: a születési országot vagy az állampolgárságot tekintve releváns; hogyan határozza meg a nemzetiséget; valamint figyelembe veszi-e a tartózkodás időtartamát. Az első két dimenzióval ellentétben, a tartózkodási időtartama egy objektív és univerzális mutató (a dolgozat nem állítja, hogy könnyen számon tartható vagy meghatározható lenne, sem, hogy ne lennének ezzel kapcsolatban visszaélések akár a fogadó állam, akár a bevándorló egyén részéről), így – az Európai Bizottság (Európai Migrációs Hálózat, 2024), valamint az IOM (2024, 132. o.) definíciójára támaszkodva – a bevándorló személyek alatt azon egyéneket kell érteni, akik a szokásos tartózkodási helyüket legalább egy évnyi időtartamra elhagyják.

3.1.2. Menekült

A menekült egy jogi kategória, melynek alapjait az ENSZ 1951-ben elfogadott Menekültügyi Egyezménye, valamint az ezt kiegészítő 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyv foglalják magukba (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011). Az ENSZ 1951-es Egyezménye alapján:

"Menekült az, akit faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, vagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől megalapozottan fél, s e megalapozott félelem miatt tartózkodik az állampolgársága szerinti országban kívül. Ahhoz, hogy valaki menekültként elismerésre kerüljön, az is szükséges, hogy ne tudja, vagy az üldözéstől való félelmében ne kívánja az állampolgársága szerinti ország védelmét igénybe venni. Hontanok esetében pedig az a menekült, aki korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva a fentebbi okok miatti események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem kíván oda visszatérni."

(M. Balázs, 2022; Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011)

A származási országukból elmenekült személyek csoportja két alcsoportra osztható az alapján, hogy milyen jogi státuszban tartózkodnak a fogadóországban. Megkülönböztetünk menedékkérőket és menekülteket. Aspinall, Watters (2010, 2. o.) alapján menedékkérőnek azok a személyek számítanak, akik beadták a menedékjogi kérelmüket a fogadóországnak és az még elbírálás alatt áll, illetve azok az egyének, akiknek a menekültstátusz iránti kérelmüket elutasították. A szerzők azokat a személyeket határozzák meg menekültnek, akiknek a menedékjogi kérelmük pozitív elbírálásban részesült, ezáltal megkapták a menekültjogi státuszt és immáron legálisan tartózkodnak a fogadóország területén. Továbbá ide tartoznak még a humanitárius védelem alatt álló személyek is.

3.2. Elméleti keretrendszer – Push-pull plus

A dolgozat a migráció jelenségekhez kapcsolódó jogalkotási és politikai döntéseket, valamint ezek gyakorlati megvalósulását elemezi, és nem célja magának a migráció jelenségeket vagy a mögöttes fellelhető ok-okozati összefüggéseket a vizsgálata. Ezért a dolgozat mellett érvel, hogy a migráció elméleti keretének egy sematikus, a problémakört mégis komplexen értelmező elméletet hasznos választani. A dolgozat elméleti keretének a Van Hear és mtsai. (2018) által megalkotott kortárs elemzési keretet, az úgynevezett *push-pull plus* elméletet választja. A push-pull plus a Lee (1966) által megalkotott toló-húzó tényezők (angolul: push-pull) elméletnek a továbbfejlesztése. Az elmélet célja, hogy megtartva Lee elméletének legnagyobb előnyét: a vonzó és taszító faktorok kategorizálását, azokat komplexebb módon, klaszterekbe csoportosítva értelmezi (Van Hear és mtsai., 2018).

A toló-húzó tényezők elméletének alapjait, mely nagyban épít Ravenstein (1889, idézi King, 2012) munkásságára, érdemben Lee (1966) fektette le, az „*A Theory of Migration*” című művében. A toló-húzó tényezők elméletét elsősorban a globális migrációkutatás kezdeti szakaszában használták, alapvetése, hogy léteznek olyan belső és külső erők, amelyek befolyásolják a migrációs mintákat (Szabó Máté, 2022). Lee (1966) úgy gondolta, hogy a migrációs folyamatok elemzése során felfedezhetőek olyan negatív és pozitív faktorok, melyek meghatározzák a magát a migrációt. A negatív faktorok, az úgynevezett „tolóerők”, olyan, fennálló belső viszonyok, amelyek az egyénet arra késztetik, hogy elhagyja a

származási országukat. Szabó Máté (2022) alapján ilyen tolóerők például a háború, a rossz megélhetési körülmények, az elnyomó politikai rendszer és a túlnépesedés. A pozitív faktorok, vagyis az úgynevezett „húzóerők” a célországok olyan jellemzői, amelyek a bevándorlókat az országba vonzzák. Szabó Máté (2022) a húzóerőkhöz sorolja egyebek mellett a célországban található munkaerőpiaci lehetőségeket, a magasabb általános életszínvonalat és a kisebb népsűrűséget. Lee (1966) feltételezése alapján ezeknek a negatív és pozitív tényezőknek az összegéből, belekalkulálva a migrációval járó nehézségeket, elő lehet jelezni, hogy a migráció végbemegy-e és ha igen milyen országokból, milyen irányba. A szerző mindazonáltal kiemeli, hogy számos egyéni faktor is befolyásolja ezeket a döntéseket, amiket nehéz számszerűsíteni. Továbbá felhívja a figyelmet arra is, hogy bizonyos tényezők értékelése egyénfüggő, ugyanaz a faktor bírhat facilitáló, valamint retardáló hatással is.

A toló-húzó tényezők elméletének legfőbb előnye, hogy egy egyszerűen értelmezhető és alkalmazható modellt biztosít a komplex migrációs folyamatok elemzéséhez. Ez az előny ugyanakkor hátrányt is jelent, mivel a leegyszerűsítés által sok fontos, a migrációt befolyásoló tényező figyelmen kívül marad. A migrációkutatás kritikai irányzatai felhívják a figyelmet arra, hogy az individuális, racionális döntéshozáson alapuló elméletek nem fordítanak kellő figyelmet a migráció komplexitására (Carling, Collins, 2017). Carling, Collins (2017) alapján a kritikai irányzatok erőssége, hogy a migrációra úgy tekintenek, mint egy jelenségre, melyet az adott társadalmi, gazdasági, politikai kontextusban kell és lehet értelmezni. A szerzők alapján a kortárs migrációelméletek olyan új perspektívákat hoznak be, mint a transznacionalizmus, a nemek vizsgálata, feminista kritikák, a migráció érzelmi aspektusa, a migráció időzítése, valamint a migrációt elősegítő infrastruktúrák elemzése (Carling, Collins, 2017). Feleky, Gödri (2014) felvetik azt a fontos kritikát, hogy míg a legtöbb migrációs elmélet jól magyarázza, hogy az emberek miért döntenek az származási ország elhagyása mellett, arról kevés szó esik, hogy miért maradnak ott, ha az látszólag nem egy racionális döntés.

A push-pull plus elméleti keretrendszer négy migrációt befolyásoló ösztönzőt különböztet meg: hajlamosító tényezők; közvetlen tényezők; gyorsító tényezők; valamint közvetítő tényezők (Van Hear és mtsai., 2018). Van Hear és mtsai. (2018) „hajlamosító tényezők” (*predisposing drivers*) alatt azokat a faktorokat értik, amelyek befolyásolják a migrációnak a létrejöttét, valamint irányát. Ezek a tényezők leginkább a származási ország és a célország közötti strukturális különbségekben nyilvánulnak meg, mint például tartós szegénység a származási országban, jó megélhetési körülmények a célországban. Ezen mélyen gyökerező strukturális különbségből származnak a „közvetlen tényezők” (*proximate drivers*), mind azok a faktorok, valamint események, amelyek a személyeket közvetlenül hajtják a migráció irányába. A származási országban ilyenek lehetnek például a gazdasági hanyatlás és a romló közbiztonság, a célországban pedig a gazdasági fellendülés és a társadalmi fejlődés. A „gyorsító tényezők” (*proximate drivers*) közé a szerzők azokat az jól azonosítható eseményekből származó következményeket sorolják, amelyek a személyeket azonnali migrációra sarkallják. A származási országban ilyenek lehetnek egy háború kitörése vagy egy gazdasági válság, a fogadóország irányából pedig például egy enyhülés a bevándorláspolitikában. A „közvetítő tényezők” (*mediating drivers*) kategóriájába a szerzők azokat a faktorokat sorolják, amelyek vagy előmozdítják és megkönnyítik a migrációt, vagy hátráltatják és megnehezítik azt, vagy pedig konszolidálják a fennálló migrációs trendeket. Ilyen tényezőknek számítanak például a jó közlekedési infrastruktúra megléte, vagy éppen hiánya; valamint a nemzeti és nemzetközi migrációs politikák. Bár az utóbbi faktor befolyásának mértéke vitatott (Castles 2004; Czaika és de Haas 2013; idézi Van Hear és mtsai., 2018).

A dolgozatnak nem fókuszja, így nem is célja megmagyarázni a 21. századi európai migrációs trendek kiváltó, valamint facilitáló okait. Mindazonáltal, a vizsgált időszak migrációs trendjeinek jobb megértéséhez kísérletet tesz a push-pull plus elméleti keretrendszer mentén egy sematikus folyamatábra felrajzolására. Pál és mtsai. (2018) alapján a 2010-es évek előtt az Európába érkező bevándorlók elsősorban Közép- és Dél-Afrika országaiból jöttek a több munkalehetőség és a jobb életszínvonal reményében. A hajlamosító tényező ebben az időszakban a származási ország részéről a szegénység volt, a fogadóország tekintetében pedig a munkalehetőségek és a prosperitás vonzotta a migrációt. Pál és mtsai. (2018) úgy gondolja, hogy elsősorban az „arab tavasz” okozta gazdasági változások miatt változtak meg a migrációs trendek 2011 után. Ezek tekinthetők a migrációt befolyásoló közvetlen tényezőkné. A háborús körülmények és a kivégzéstől való félelem – amiknek következtében megindult a 2015-ös menekültügyi válság (Pace, 2016) – tekinthetők gyorsító tényezőkné. Közvetítő tényezőkné sajnos mindenképp tekinthető a Líbiában a Kadhafi rezsim megdöntése után kiépült embercsempész-hálózat (Pál és mtsai., 2018). De a migrációt elősegítő tényezők közé sorolhatóak még a nemzetközi menekültügyi jogszabályok, a menedékkérőket segítő civil szervezetek munkássága és a globális információterjedés.

4. Jogszabályok

A menekültek jogállásáról szóló nemzetközi jogi alapidokumentumot: a Menekültügyi Egyezményt az ENSZ 1951. évi kongresszusa fogadta el, amely később kiegészült az 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyvvel (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011). Az 1951. évi Egyezmény kodifikálta az addigi menekültügyi irányelveket és eljárásokat, ezzel egy egységes nemzetközi menekültügyi jogszabályt hozott létre (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011). Ezen rendelet magába foglalja a menekültstátusz jogi kereteit, a menedékkérők és menekültek jogait, továbbá az őket fogadó országok jogait és kötelezettségeit. A dokumentum alapszabályként fekteti le a rassz, vallás vagy származási ország alapján lévő diszkrimináció tilalmát. Az 1967. évi Kiegészítő Jegyzőkönyv eltörölte a menekültstátusz megszerzésének földrajzi és időbeli korlátait, ennek következtében a menekültstátusz megszerzésének jogi kerete univerzálissá vált (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011).

A Közös Európai Menekültügyi Rendszer (röviden KEMR) meghatározza az EU közös normáit és lefekteti az együttműködés jogi alapjai a menekültüggyel kapcsolatosan, annak érdekében, hogy az EU-ba érkező menedékkérők egyenlő bánásmódban részesüljenek bármely őket fogadó tagállamban (Európai Bizottság, 2024b). Az EU alapelveibe tartozik az egyenlőségen alapuló, nyitott és méltányos elbírálási és végrehajtási rendszer. A KEMR jogi alapjait öt jogalkotási eszköz és egy ügynökség határozza meg (Európai Bizottság, 2024b).

4.1. A menekültügyi eljárásokról szóló irányelv

A menekültügyi eljárásokról szóló irányelv célja egy EU-n belüli koherens menedékkérelmi elbírálási rendszer létrehozása, melynek keretein belül az EU-ba érkező személyek menedékjogi kérelmét a megfelelő hatóságoknak tisztességesen, gyorsan és méltányosan kell elbírálniuk. Fontos célja továbbá ennek a szabályzatnak a menedékjogi kérelmük elbírálására váró személyek szükségleteinek megfelelő biztosítása, a különleges szükségletekkel rendelkező menedékkérők támogatása (Európai Bizottság, 2024b).

A menekültügyi eljárásokról szóló irányelv meghatároz bizonyos sarokpontokat, a menedékjogi kérelmek elbírálásával és a menedékkérőkkel való bánásmóddal kapcsolatban. Minden EU-s tagállamnak be kell tartania az EU által meghatározott szabályokat a menedékkérelmek benyújtására és nyilvántartásba vételére vonatkozóan. A menedékjogi kérelmeket a meghatározott határidőn belül el kell bírálni, a valószínűsíthetően megalapozatlanul benyújtott kérelmek azonban egy gyorsított elbírálási eljárásban részesülhetnek. A tagállamok kötelesek a menedékkérő személyek számára jogi segítségnyújtást biztosítani, valamint a speciális igényekkel rendelkező személyek számára megfelelő támogatást nyújtani. A szabályzat magába foglalja továbbá a bíróságok előtti felfüggesztéshez és fellebbezéshez való jogra vonatkozó szabályokat. (Európai Bizottság, 2024a)

4.2. A befogadási feltételekről szóló irányelv

A befogadási feltételekről szóló irányelv célja a menedékkérők befogadásával kapcsolatos közös normák kialakítása az EU tagállamokon belül (Európai Bizottság, 2024b). Az irányelv kimondja a tagállamok köteleességét azzal kapcsolatban, hogy az alapvető emberi jogok által, a menedékkérőket illető méltóságteljes életszínvonalat biztosítsák. Ide tartozik az az alapelv, hogy a menekültek számára biztosítani kell a lakhatáshoz, élelemhez, ruházathoz, egészségügyi ellátáshoz, kiskorúak oktatásához és munkavállaláshoz való hozzáférés; valamint a kiszolgáltatott menedékkérő személyek számára a szükségletek megfelelő biztosítása, beleértve az orvosi és pszichológiai támogatás garantálását. Az irányelv meghatározza még a menedékkérők fogvatartására vonatkozó szabályokat, valamint azt az alapelvet, hogy a fogvatartás körülményeinek maradéktalanul meg kell felelnie az alapvető emberi jogoknak. (Európai Bizottság, 2024c)

4.3. Az elismerésről szóló irányelv

Az elismerésről szóló irányelv meghatározza a nemzetközi védelem megadásának kritériumrendszerét, ezáltal egyértelműbbé és koherensebbé teszi az elbírálási folyamatokat (Európai Bizottság, 2024b). A kvalifikációs irányelv tisztázza a nemzetközi védelem megadásának és visszavonásának kritériumait; szabályozza a kizárási és megszüntetési okokat; valamint biztosítja, hogy a menedékkérelmek elbírálása során a gyermek mindenek felett álló érdekét és a nemi szempontokat is figyelembe vegyék. Ezek mellett a kvalifikációs irányelv biztosítja a menekültstátuszt megszerzett személyek számára az integrációs lehetőségeket. Ide sorolhatóak egyek között a tartózkodási engedélyhez, a munkavállaláshoz, az oktatáshoz, a szociális jóléthez, az egészségügyi ellátáshoz, a szálláshoz való hozzáféréshez, valamint az integrációs intézményekhez és programokhoz való hozzáférési jogot (Európai Bizottság, 2024e).

4.4. A visszatérési irányelv

Az Európai Parlament 2008-ban fogadta el az úgynevezett visszatérési irányelvet, mely az EU területén illegálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok visszatérésével kapcsolatos Uniós normákat és eljárásokat rögzíti (Európai Parlament és Tanács, 2008). Az irányelv rögzíti az EU tagállamok jogait a kiutasítással, a kitolocolással, valamint a kitoloncolásra várakozók őrizetbe vételével kapcsolatban. Az EU tagállamoknak joguk van a területükön illegálisan tartózkodó harmadik országbeli (nem uniós állampolgár, se nem a Schengeni övezet tagállamainak állampolgára) személyeket visszaküldeni, ha a

menedékjogi kérelmüket visszautasították (Európai Parlament és Tanács, 2008). A tagállamoknak joguk van a kitoloncolás eszközével is élni, azokban az esetekben, amikor a kiutasított menedékkérő személy önkéntesen nem hajlandó vagy nem tud a származási országába visszatérni. Az irányelv mindazonáltal kiköti, hogy a kitoloncolás során a kiutasított személyek alapvető emberi jogait tiszteletben kell tartaniuk, a méltóságukat sérteni nem szabad, valamint tiltja az erő aránytalanul nagy alkalmazását (Európai Parlament és Tanács, 2008).

4.5. További menekültügyi rendeletek

A KEMR jogi alapjaihoz tartoznak még a dublini rendelet, mely az államok közötti közös felelősségvállalást és szolidaritást hangsúlyozza, valamint az Európai Unió Menekültügyi Ügynöksége, amely operatív és technikai segítséget biztosít az EU tagállamoknak a hozzájuk beérkező menedékjogi kérelmek elbírálásában, nyilvántartásában, továbbá a menedékkérők és menekültek elhelyezésében (Európai Bizottság, 2024b).

5. Esettanulmány

Az Európai Unió és tagállamai több jogi dokumentumot is elfogadtak annak érdekében, hogy a menedékkérők alapvető emberi jogai biztosítva legyenek. Továbbá, olyan szabályzásokat alkottak – amelyeket köteles minden EU tagállam egységesen betartani –, amik megkönnyítik a menedékkérők helyzetét. A tagállamoknak egyebek mellett az alább felsorolt kötelezettségei vannak a területükre érkező menedékkérő személyek iránt: a menedékjogi kérelmek elbírálásának gyorsnak, alaposnak és igazságosnak kell lenniük; a menedékkérőknek biztonságos környezetet kell biztosítani, emberi méltóságukat sérteni nem szabad az idő alatt, amíg a jogi státuszuk a fogadóországban nincs legalizálva (Európai Bizottság, 2024b); kiutasításra csak akkor kerülhet sor, ha a menedékjogi kérelem alapos és igazságos elbírálás után került visszautasításra; a kitoloncolás eszközét akkor lehet alkalmazni, ha nincsen más alternatíva a menedékkérő származási országába való visszaküldésre, a kitoloncolásnak humanusnak kell lennie (Európai Parlament és Tanács, 2008).

A dolgozat ebben a fejezetben végigköveti a menekültstátusz megszerzésének minden lépcsőfokát: a menedékjogi kérelmek elbírálásától kezdve egészen, a visszautasított kérelem miatt bekövetkezett kitoloncolásig. A dolgozat ezen fejezete megvizsgálja az Európai Unió menekültügyi rendszer működését ebben a három szakaszban. A felhasznált esettanulmányok a 2015-ös migránsválság előttről származnak. A dolgozat célja bemutatni azokat az EU tagállamok által, 2015 előtt – is – alkalmazott menekültügyi eljárásokat, amelyek gyakorlati működése nem összeegyeztethető az uniós irányelvekkel, sőt olykor a menedékkérők alapvető emberi jogait is sérti.

5.1. A menedékjogi kérelmek elbírálása

Az Európai Unió menekültügyi eljárásokról szóló irányelvét minden tagállamnak egységesen be kell tartania. Ezen politikai szabályzat előírja, hogy az EU bármely tagállamába érkező személyek menedékjogi kérelmét alaposan, gyorsan és méltányosan kell elbírálni (Európai Bizottság, 2024a). Amíg a menedékjogi kérelmek elbírálása zajlik, a tagállamok addig is kötelesek a menedékkérő személyek

számára biztosítani a őket – alapvető emberi jogaik alapján – megillető méltóságteljes életszínvonalat (Európai Bizottság, 2024a; Európai Bizottság, 2024c).

5.1.1. A menedékkérelmi jogok elfogadási rátája

A szomorú valóság azonban az, hogy ezeket az alapelveket a gyakorlatban sokszor nem tartották be, még a 2015-ös menekültválság előtt sem. Több EU tagállamban is elkezdtek úgynevezett „kiegészítő jogot” alkalmazni, ami felhatalmazta a bevándorlási és határellenőrzési szerveket arra, hogy a nemzetközi jogot megkerülve önkényesen – olykor titkos, dokumentálatlan eljárásokat alkalmazva – döntsenek a menedékkérő személyek sorsáról (Fekete, 2011). Ugyan az EU menekültügyi eljárásokról szóló irányelve megengedi, hogy a menekültügyi hatóságokhoz beérkezett menedékjogi kérelmeket egy gyorsított eljárásban bírálják el, erre jogilag csak a valószínűsíthetően megalapozatlanul benyújtott kérelmek esetében van lehetőségük. Schuster (2005) úgy gondolja, hogy a tagállamok által alkalmazott ilyenféle eljárások azonban sokszor indokolatlanok, valamint jogilag megkérdőjelezhetőek voltak.

Neumayer (2005) kutatásában azt találta, hogy a menedékkérelmi jogok pozitív elbírálási rátája folyamatosan csökkent. Amellett érvel, hogy a visszautasított menedékjogi kérelmek miatti repatriálás, esetenként még súlyosabb következményekkel járt, mintha a menedékkérő személyek a származási országukban maradtak volna. Mivel ezekben az esetekben nemcsak, hogy vissza kényszerültek költözni abba az országba, ahonnan elmenekültek, de sokszor teljesen vagyonukat arra költötték, hogy a kívánt európai országba el tudjanak jutni. Fekete (2005) továbbá kiemeli, hogy olyan esetekben is sor került a menedékkérő személyek származási országukba való visszaküldésére, amikor hazaérkezésük után súlyos következményekkel kellett számolniuk. Ide sorolhatóak egyebek mellett a bebörtönzés; a kínzás; valamint szélsőséges esetekben a kivégzés is (Fekete, 2005; Neumayer, 2005). Sales (2007; idézi King, 2012) szerint az alacsony elfogadási ráta mögött az is állhatott, hogy habár a nemzetközi védelem megszerzése jogilag meghatározott, a valóságban mégsem volt olyan könnyű eldönteni, hogy ki jogosult a menekültstátusz megszerzésére. A szerző kiemelni, annak ellenére, hogy a menedékkérő személy állampolgársága szerinti országban nem voltak olyan egyértelmű tényezők, amik miatt az illető migrációra kényszerült volna, az még nem azt jelentette, hogy az illető tartózkodása az állampolgársága szerinti országban biztonságos lett volna a számára. Emellett nem szabad megfeledkezni a gazdasági-, valamint a klímamigráció jelenségéről sem.

5.1.2. Határ menti halálesetek

A nemzetközi védelemre szoruló menedékkérők az Európai Uniót három útvonalon keresztül tudták elérni: a nyugat-; a közép-; valamint a kelet-mediterrán útvonalon (Pace, 2016). Ezen három útvonal közül a legveszélyesebb a közép-mediterrán útvonal volt (Pál és mtsai., 2018). Jeandesboz, Pallister-Wilkins (2014) úgy vélik, hogy a magas kockázatok ellenére azért nőtt mégis a közép-mediterrán útvonal népszerűsége, mivel így nagyobb valószínűséggel volt elkerülhető a határellenőrzési hatóságokkal való találkozás. Pace (2016) alapján a közép-mediterrán útvonal ugyanis az irreguláris migráció legfontosabb csatornája volt. A szerző kiemeli, hogy habár 2010 és 2015 között a kelet-mediterrán útvonalon átkelő menedékkérők száma drámaian megnőtt, a közép-mediterrán útvonal nem veszített jelentőségéből.

Pál és mtsai. (2018) alapján a közép-mediterrán útvonalon leginkább a Közép-Afrika leszakadt államaiból menekülő személyek érkeztek Európába. A szerzők azt találták, hogy ezek a menedékkérők

legtöbbször Líbián keresztül, embercsempézkek segítségével jutottak el az EU határaihoz. Ez a migrációs útvonal korábban se volt kockázatmentes, a Kadhafi rezsim megdöntése után azonban Líbiában megerősödött a szervezett embercsempészet. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy az embercsempészek a profit maximalizálásának érdekében túlsúlyos gumi- vagy facsónakokban szállították át az embereket a Földközi-tengeren. Steinhilper, Gruijters (2018) azt találták az elemzéseikben, hogy a szakpolitikai, valamint a közéleti narratívában is sokszor hivatkoztak a kutatás és mentéssel (angolul: *Search and rescue*, röviden: SAR) foglalkozó uniós hatóságokra, mint egy húzó tényezőre, amely facilitálja az irreguláris migrációt. Habár a dolgozat ezt az állítást nem tartja teljeskörűen megalapozottnak, Pál és mtsai. (2018) azt találták, hogy a menekülteket szállító embercsempészek – a nagyobb profit érdekében – sokszor tudatosan kevesebb üzemanyaggal, élelemmel és vízzel készültek az útra, mondván az európai hatóságok úgylis kimentik a vízből a menekülteket.

Az Európai Unió tagállamainak az 1979. évi Egyesült Nemzetek Tengerjogi Egyezménye alapján (Európai Bizottság, 2024d) valóban kötelezettsége van a tengeren átkelő menedékkérőknek segítséget nyújtani, elsősorban a halálesetek megelőzésben kötelezettek. Steinhilper, Gruijters (2018) kutatásukban azt találták, hogy 2000 és 2014 között mégis közel 25000 személy tűnt el vagy vesztette életét az Európai Unióba tartó tengeri út során. Fekete (2004) amellett érvel, hogy ugyan az uniós hatóságoknak jogi kötelezettségük van az eltűnt menedékkérők megtalálására és a veszélyben lévőket megmentésére, a tagállamok ezen hatósági szervek működését inkább határvédelmi szempontból alkalmazták. A szerző kiemeli, az EU tagállamok hatalmas összegeket költöttek a határellenőrzés felszereltségére, ide értve a vizeket figyelő radarokat, valamint a hatósági flottákat. Fekete (2004) úgy véli, hogy a tagállamok ezeket a felszereléseket elsősorban a katonai védelmi rendszerüként alkalmazták, annak érdekében, hogy csökkentsék a területükre érkező menedékkérők számát. A szerző kutatása alapján több olyan eset is előfordult, amikor a határvédelmi hatóságok késeldelmes és szervezetlen munkája emberéletekbe került. Fekete (2004) egy olyan esetről számol be, amikor a határvédelmi hatóságok majdnem egy órával később válaszoltak a hozzájuk beérkezett segélyhívásra és csak ezután indították el a mentőhajókat. Az első figyelmeztetést már korábban leadta egy tengerhajó kapitánya, aki látta, hogy a közel negyven menekültet szállító gumicsónak elhalad a partok mellett. A hivatalos jelentés alapján a hatóságok azért vártak ennyi időt a mentőexpedíció elindításával, mivel nem találtak olyan rendőrt, aki elkísérte volna őket. Ennek ellenére a rendőrszolgálat jelentései alapján több önkéntes jelentkezőt is visszautasítottak (Fekete, 2004). A menedékkérőket szállító gumicsónak elhaladt a haditengerészeti és légi támaszpont előtt is, azonban onnan se kaptak segítséget. Mire a keresőhajók megindultak, már besötétedett és a gumicsónak a rossz időjárási körülmények miatt elsüllyedt. Csupán ebben az egy esetben legalább 37 személy vesztette életét (Fekete, 2004). Ez sajnos nem egy egyedi eset volt, az esetleges túlélők, valamint a holttestek felkutatására indított expedíciók pedig Fekete (2004) alapján sokszor még napokig a tragédiák bekövetkezte után sem indultak meg.

5.2. Az elbírálás alatti időben

Az Európai Unió menekültügyi irányelvei meghatározzák, hogy az idő alatt, amíg a menedékjogi kérelmek elbírálása zajlik, a menedékkérők számára biztosítani kell a megfelelő életkörülményeket, a kiszolgáltatott személyek esetében pedig különösen oda kell figyelni a megfelelő szükségletek biztosítására (Európai Bizottság, 2024a; Európai Bizottság, 2024c). A befogadási feltételekről szóló irányelv (Európai Bizottság, 2024c) pedig kimondja, hogy az EU tagállamoknak biztosítaniuk kell a területükre érkező

menedékkérők számára a megfelelő orvosi és pszichológiai ellátást. A tagállamoknak ugyan lehetőségük van a menedékkérők fogva tartására, mindaddig, amíg a menedékjogi kérelmek elbírálása zajlik. A befogadási feltételekről szóló irányelv (Európai Bizottság, 2024c) mindazonáltal hangsúlyozza, hogy az illetékes hatóságoknak a fogvatartás ideje alatt a menedékkérők emberi jogait maradéktalanul betartani kötelesek, az emberi méltóságukat tiszteletben kell tartani, továbbá mérlegelniük kell a fogvatartás alternatív lehetőségeit.

5.2.1. A „területen kívüliség fikciója”

Az EU tagállamokban már 2015 előtt – az utóbbi időben pedig egyre elterjedtebben – alkalmazott migrációs kontrollstratégia volt, az úgynevezett „területen kívüliség fikciójának” (*fiction of non-entry*) alkalmazása. A „területen kívüliség fikciójának” jelenségét az alábbi fejezetben Soderstrom (2022) vezetői összefoglalója alapján elemzem. A „területen kívüliség fikciója” egy jogi kiskapu, amivel a fogadóország kijelenti, hogy a menedékkérő egyén jogilag nem tartózkodik az ország területén mindaddig, amíg a menekültstátuszt meg nem kapja. Ez a gyakorlatban úgy valósult meg, hogy az országhatároknál tranzitónákat vagy migránstáborokat hoztak létre, ahol a menedékkérőket fogva tartották az idő alatt, amíg a menedékjogi kérelmük elbírálás alatt áll (jogilag korlátozva van, hogy maximum 5 napig tarthatják a menedékkérőket fogva, kivételes esetben ezt az időtartamot meghosszabbíthatják még 5 nappal). Egyes tagállamok (például Németország) a „területen kívüliség fikciójának” eszközét úgy alkalmazták, hogy a tranzitónát egyfajta jogi státusznak tekinthették és azok nem korlátozódtak arra a területre, ahol a menedékkérő személyek átlépték az országhatárt. Az idő alatt, amíg a fogadóország területére érkező menedékkérő személy jogállásának meghatározási folyamata zajlott, magyaráz mindaddig amíg a bevándorlási hatóságok meg nem határozták a menedékkérő személy jogi státuszát, addig ezen személyek jogilag a tranzitónában tartózkodtak. A valóságban ezek a személyek átutazhatták a fogadóország egész területét, papíron – és jogilag – mégsem tartózkodtak a fogadóországban. (Soderstrom, 2022)

A fogadóország számára ez egy olyan jogi teret adott, ahol nem voltak kötelesek biztosítani a menedékkérő személyek jogait, mondván, nem tartózkodnak az ország területén. A „területen kívüliség fikciója” egy migrációs kontrollmechanizmus, amely jelentős hatalmat adott a fogadóországok számára. Egy olyan jogi környezetet teremtett, ahol a fogadóország illetékes hatóságai könnyebben tudták kontrollálni a menedékkérők mozgását, a menedékjogi kérelmek elbírálásának procedúráját, valamint megkönnyítette a kitoloncolási eljárások lebonyolítását is. Hiszen a fogadóországok nem voltak kötelesek ugyanazt a jogi háttérrel biztosítani ezeknek az irreguláris migránsoknak, mint az országuk területén – jogilag – tartózkodó személyeknek (Soderstrom, 2022). A „területen kívüliség fikciója” egy olyan jogi kiskaput biztosított az EU tagállamoknak, valamint a bevándorlási hatóságoknak, amivel meg tudták kerülni az alapvető Európai Unió menekültügyi irányelveket, az ENSZ Menekültügyi Egyezményét, valamint esetekben az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát is.

5.2.2. Menekülttáborok

A menekülttáborokban uralkodó állapotokról több dokumentáció is készült nem állami szereplők által. Annak ellenére, hogy jogilag limitált, hogy a bevándorlási hatóságok mennyi ideig tarthatják fogva a menedékkérő személyeket a migránstáborokban, több EU tagállam is meghosszabbította ezt az időtartamot, egyes országokban pedig nem is volt erre vonatkozó jogi szabályozás (Schuster, 2005). Az

ANAFÉ (*Association nationale d'assistance aux frontières pour les étrangers*) civil szervezet dokumentációi alapján a menedékkérőket, a jogállási folyamatuk meghatározásának ideje alatt, rossz állapotban lévő, túlsúlyos menekülttáborokban tartották fogva, ahol nem volt számukra biztosított a megfelelő higiénia, valamint elegendő élelem. Schuster (2005) kutatásai további kérdéseket vetnek fel, mivel ezen személyek menedékjogi kérelmét sokszor elbírálás nélkül visszadobták, valamint az elbírálási folyamat nem volt transzparens. A szerző alapján több nem állami szervezet is aggasztó állapotokról számolt be, amikor felmérték a menekülttáboroknak uralkodó körülményeket, valamint az ott fogva tartott menedékkérők fizikai-mentális helyzetét. A menekülttáborok állapota nem volt kielégítő, nyáron elviselhetetlenül meleg volt, télen borzasztóan hideg. A fény- és zajszennyezés állandó volt. Az ott fogva tartott embereknek nem volt biztosítva a megfelelő privátszféra, és csak minimális kontaktjuk volt a szociális munkásokhoz, továbbá nem kaptak se megfelelő jogi se pszichológiai segítséget (Schuster, 2005). Az MSF (*Medici Senza Frontieri*, magyarul: Orvosok Határok Nélkül) több helyen is azt találták, hogy bevett szokás volt a menekülttáborokban a nyugtató hatású drogok alkalmazása az ott fogva tartott személyeken, valamint a hatósági személyek által alkalmazott túlzott erőgyakorlás (Schuster, 2005). A BBC (*British Broadcasting Corporation*) titkos nyomozása alatt a menekülttáborokban dolgozó egyes személyek rasszista megnyilvánulásait és a kontrol indokolatlanul erőszakos alkalmazását dokumentálta. Számos kampányszervezet hozott jelentéseket, arról, hogy voltak olyan menedékkérők, akik a menekülttáborban való tartózkodásuk alatt testi és szexuális erőszak áldozataivá váltak (Schuster, 2005). Az NCADC (újabb néven: *Right to Remain*) menedékkérőkkel foglalkozó civil szervezet elektronikus hírlevelében arról számolt be, hogy az általuk vizsgált személyeknél többek között vágásokat, zúzódásokat, duzzanatokat, idegkárosodást, repedt és törött csontokat, valamint súlyos fejsérülést találtak (Schuster, 2005). A jelentések továbbá beszámoltak a menekülttáborokban tartózkodó személyek súlyos mentális állapotáról, mely leggyakrabban szorongásban és depresszióban manifesztálódott. A mentális problémák tendenciaszinten önkárosító cselekvésekhez, súlyos esetben öngyilkossági kísérletekhez vezettek a menedékkérők körében (Fekete, 2005; Schuster, 2005).

5.3. Kitoloncolás

Schuster (2005) kutatásai alapján az Európai Unióba érkező menedékkérő személyek számának növekedésével párhuzamosan nőtt a kitoloncolások száma is. Az EU tagállamoknak a visszatérési irányelv alapján (Európai Parlament és Tanács, 2008) joguk van a területükön illegálisan tartózkodó személyek kitoloncolására. A tagállamoknak joguk van a kitoloncolás eszközésével élni azon menedékkérőkkel szemben, akiknek a menedékjogi kérelmét visszautasították, de csak abban az esetben, ha az illetékes hatóságok meggyőződtek arról, hogy a menedékkérő személy biztonsága sem a deportálás ideje alatt, sem pedig a kitoloncolás következtében nem kerül veszélybe (Európai Parlament és Tanács, 2008). A visszatérési irányelv meghatározza továbbá a tagállamok azon kötelességét, hogy a kitoloncolt menedékkérők emberi jogai maradéktalanul betartásra kerüljenek, mind a kitoloncolásra előtti fogvatartás, mind pedig a kitoloncolás ideje alatt (Európai Parlament és Tanács, 2008).

A gyakorlatban ezek azonban sokszor nem valósultak meg. Fekete (2005) azt találta, hogy sok esetben ezek az eljárások dokumentálatlanul folytak a transzparencia teljes hiányában. A szerző alapján több olyan esetet is dokumentáltak – nem állami személyek és intézmények –, amikor a menedékkérő személyt komoly atrocitások érték, miután visszadeportálták a származási országába. A háborús mene-

kültek, politikai disszidensek és olyan személyek kitoloncolása, akik hazatértükkor nagy valószínűséggel számíthatnak kegyetlen bánásmódra és kínzásra, több nemzetközi jogi alaptörvényt is sért.

Fekete (2005) olyan esetekről számolt be a jelentésében, amikor a hazadeportált emberek életüket vesztették megérkezésük után. Schuster (2005) alapján egy Szíriába visszadeportált, az EU-ban menedékjogi kérelmet benyújtott szír férfit például három hónapon át őrizetben tartottak, majd kivégeztek. Coslovi és Piperno (2005; idézi Schuster, 2005) kiemelik, hogy olyan következménye is lehet a kitoloncolásnak, hogy a hazaérkező személyt az egykori közössége kitagadja. Továbbá sokszor a migrációhoz szükséges anyagi források megszerzésnek érdekében, ezek a személyek a teljes vagyonukat eladták, így hazaérkezve nagyon nehézre vált a megélhetésük (Neumayer, 2005).

Mindazonáltal nem csak a hazaérkezés jelentett veszélyt a kitoloncolásra ítélt személyek számára, akiknek a menedékjogi kérelmüket visszautasították. Az ANAFÉ és a BBC is nyilvánosságra hozott olyan titkosan felvett dokumentációkat, amelyek azt bizonyítják, hogy a deportálási eljárás embertelen és kegyetlen módon történt (Schuster, 2005). Fekete (2005; idézi Schuster, 2005) jelentésében is azt találjuk, hogy a kitoloncolás ideje alatt a menedékkérő személyek emberhez nem méltó, degradáló bánásmódban részesültek (Schuster, 2005). Fekete (2005) alapján a bevándorlási hatóságok sokszor túlzottan használták az erőszak eszközét és különböző kíméletlen kontrolltechnikákat, amelyek számos esetben komoly testi sérülésekhez, idegkárosodáshoz, agysérüléshez, látásvesztéshez és extrém esetben halálhoz vezettek.

Fekete (2005) azt találta, hogy egyre növekvő számban szólaltak fel az egészségügyi szakemberek és az emberjogi aktivisták az ellen, ahogyan a hatóságok bánnak a deportált személyekkel. A *Freedom from Torture*, megkínzott embereket rehabilitáló brit jótékonyági szervezet, jelentésében olyan esetekről számolt be, amikor a hatóságok könyörtelen módszerekkel kényszerítették a deportálásra várakozó menedékkérőket a repülésre. Egyik alkalommal egy lebilincselte nőt a hátán rángatták el a repülőgépig, másik alkalommal egy férfi számolt be arról, hogy míg őt ütötték, lökdösték és pofozták, addig a földön fekvő társát hason, mellkason, lábon és szájon rúgták, mialatt a kezei a háta mögé voltak bilincselve. Schuster (2005) arról számolt be, hogy a kitoloncolás sokszor charter repülőjáratokon történt, így a többi utas számára is egyértelművé váltak a hatóságok által elkövetett komoly atrocitások a menedékkérő személyekkel szemben. A szerző alapján több alkalommal is sor került arra, hogy az utasok közül felszólaltak ezen embertelen bánásmód ellen. Az EU-s tagállamok egyre nagyobb anyagi forrást fordítottak arra, hogy a kitoloncolás gördülékenyen zajljék le (Fekete, 2005, 2011). Fekete (2005) és Lochak (2004) (idézi Schuster, 2005) arról számoltak be, hogy az államok fokozott figyelmet fordítottak a nyilvános konfrontáció elkerülésére. Ennek érdekében bevett szokássá vált a deportálás állami magánrepülőgépeken történő kivitelezése. Azáltal, hogy ezek az repülőutak titokban, dokumentálatlanul folytak, ahol nincsenek szemtanúk, a rendőrségnek és az állami hatóságoknak lehetőségük volt a szabályokat, sőt az alapvető emberi jogokat áthágva bármit megtenni a kitoloncolt menedékkérőkkel (Fekete, 2011).

Az EU elismerésről szóló irányelve kimondja a gyermek mindenek felett álló érdekét (Európai Bizottság, 2024e). Ez azt jelenti, hogy az illetékes hatóságoknak mind a menedékjogi kérelmek elbírálása alatti időben, mind pedig a többi menekültügyi eljárás során (például fogvatartás; kitoloncolás) a gyermek érdekeit kell szem előtt tartani. Fekete (2005) több olyan kitoloncolási esetről is beszámol, amikor ezek a szempontok áthágásra kerültek, sőt olykor még a menedékkérő gyermekek jogai is sérültek. Az egyik beszámoló alapján három litván nőt és a velük utazó kiskorú gyermekeket (a legfiatalabb 6 éves

volt) a repülés ideje alatt lebilincselve, a repülő hátuljában tartottak fogva. Szemtanúk jelentései alapján az egyik gyermek ellen testi erőszakot is alkalmaztak. Fekete (2005) alapján egy másik alkalommal egy árva kirgizisztáni fiú került kórházba, a kitoloncolási kísérlet alatt ellene alkalmazott erőszak miatt. Az ilyen esetekről készült beszámolókból általában ki van emelve, hogy a kitoloncolt menedékkérők nem kooperáltak a hatósági szervekkel, de a dolgozat állítja, ha egy gyermek ellen erőszakot kell alkalmazni az együttműködés érdekében, akkor a gyermek mindenek felett álló érdekének elve nem teljesül.

6. Kitekintés

Számos nemzetközi dokumentum deklarálja a menedékkérőket illető jogokat, valami a fogadóországok kötelezettségeit a területükre érkező nemzetközi védelemre szoruló személyek irányába (Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, 1951/2011; Egyesült Nemzetek Szervezete, 1948; Európai Bizottság, 2024b). Az Európai Unió hivatalos menekültügyi irányelvei – elméletben – egy felelősségteljes, humanitárius szemléletű menekültügyi rendszert teremtettek. A valóságban ezek az irányelvek azonban igen gyenge érvényűnek bizonyultak. Az Európai Unió Tanácsa és az Európai Bizottság tagjainak álláspontja alapján az EU menekültügyi rendszere jól működött mindaddig, amíg 2015-ben el nem kezdődött, az úgynevezett európai migrációs válság (Council of the EU, 2016).

Civil szervezetek beszámolóit alapján azonban mégis az látható, hogy az EU menekültügyi rendszere már 2015 előtt komoly gondokkal küzdött, olykor a saját irányelveinek nem tudott eleget tenni. Az államok elkezdtek jogi kiskapukat alkalmazni, illetve kiegészítő jognyilatkozatok bevezetni, annak érdekében, hogy a nemzetközi jogban kinyilatkoztatott kötelességeiket kikerüljék (Fekete, 2011). Arra is találunk példát (Fekete, 2005, 2011; Schuster, 2005), hogy a fogadóország menekültügyi hatósága a menedékkérők emberi méltóságát sértették, valamint az őket illető alapvető emberi jogokat sem tartották be. A dolgozat ebben a fejezetben próbál lehetséges magyarázatokat találni az EU irányelvei és a gyakorlati tapasztalatok közötti diszkrepanciára.

6.1. A média szerepe

Brosius és mtsai. (2019) azt találták, hogy a 2010-es években a médiának egyre népszerűbb témáivá váltak a migrációs trendek, az ezekhez kapcsolódó migrációs politikai döntések, valamint ezeknek a lokális társadalomra gyakorolt hatása. Iov és Bogdan (2017) azt találták, hogy a médiában egyre népszerűbb gyakorlattá vált a migráció *biztonságiasítása*. Ez egy olyan narratíva konstruálását írja le, amely valamit vagy valaki(ke)t biztonsági fenyegetésként állít be (Buzan és mtsai., 1998; idézi Iov és Bogdan 2017). Iov és Bogdan (2017) leírják, hogy Európaszerte kialakult egy olyan diskurzus, amely nemcsak az irreguláris migrációt, de a valóban nemzetközi védelemre szoruló menedékkérőket is nemzetbiztonsági fenyegetésként tekintette. Fekete (2005) kutatásában azt találta, hogy a sajtó sokszor a valóság csak egy – a politikai propagandát alátámasztó – részletét mutatta be a migrációs válságoknak. A szerző alapján a menedékkérők főbb demográfiai jellemzők szerinti eloszlását (például kor, nem) nem ábrázolták valósághűen. A szerző amellet érvel, hogy a politikai kommunikáció a migrációs trendeket úgy közölte az állampolgárai számára, mintha minden menedékkérő fiatal, életerős férfi lett volna, akik gazdasági okokból, a jobb megélhetés érdekében kívántak volna a fejlettebb nyugati országokba költözni. Kevés szó esett például a rászoruló gyermekekről, idősekről és betegekről. A média gyakran összemosta az ir-

reguláris migránsokat olyan komoly társadalomellenes cselekedetekkel, mint a bűnözés vagy az erőszak, ezáltal pedig könnyen ki tudott alakulni egy negatív attitűd az állampolgárokból a menedékkérőkkel szemben (Fekete, 2005). Aspinall, Watters (2010) úgy vélekednek ezzel kapcsolatban hogy a médiában megjelenő – egymásnak sokszor ellentmondó – sokféle politikai állásfoglalás a témával kapcsolatban megnehezítette a menedékkérők helyzetét. A szerzők amellet érvelnek, hogy az állampolgárok a nem konzekvens politikai narratíva és a média által kialakított ábrázolásmód miatt sokszor negatívan vélekedtek a menedékkérőkről. A szerzők hangsúlyozzák, a fentebb említett tényezők súlyos következményekkel jártak: sokszor azok a személyek sem kapták meg a menedékjogot, akiket az üldöztetés valós veszélye fenyegetett.

6.2. A nemzetállami érdek

Az Európai Bizottság által készített dokumentumfilmből (Council of the EU, 2016) kiderül, hogy több menekültügyi eljárás bevezetésével kapcsolatban is (példul kötelező kvóták) komoly érdekellentétek húzódtak, leginkább a nyugat-európai, valamint a közép- és kelet-európai államok között. Általánosságban megfigyelhető volt az interjúk alapján, hogy a nyugati államfők inkább az EU érdekeit, míg a közép- és kelet-európai miniszterek inkább a nemzeteik érdekét képviselték.

„Nem lesznek kötelező kvóták. Ismétlem, nem lesznek kötelező kvóták. Senki nem mondhatja meg Csehországnak vagy Szlovákiának: ennyi meg ennyi ilyen meg olyan minőségű menekültet most be kell fogadnotok.”

Így nyilatkozott Robert Fico, Szlovákia miniszterelnöke (Council of the EU, 2016, 5:49 - 6:02). Winn (2021) kiemeli, hogy a fogadóországok állami berendezkedése, politikai állásfoglalása a migráció témakörével kapcsolatban, valamint a politikai döntéshozók is nagy szerepet játszottak abban, hogy milyen kilátásokra számíthattak az odaérkező, menedékjogi kérelmet benyújtó személyek. A szerző amellet érvel, hogy habár több jogi dokumentum is leszabályozza a menekültstátusz megszerzésének gyakorlati működését, a valóságban a menedékjogi kérelmek beadásának és elbírálásának módja, valamint a várakozási idő eltért az EU tagállamai között. Winn (2021) kutatásai rámutatnak arra, hogy a fogadóországok szemszögéből a menedékkérők potenciális fenyegetést jelenthettek, akik nemcsak, hogy anyagi erőforrásokat vettek el az állampolgároktól, gazdasági terhet róttak az országra, de sértették az állam szuverenitását is, azáltal, hogy a fogadóország nem tudta megszűrni, hogy kiket kíván beengedni a területére. Az európai államfők politikai narratíváját vizsgálva (Council of the EU, 2016) felfedezhető egy egymással szemben álló humanitárius-, valamint szuverenitáspárti felfogás.

Az elmúlt másfél évtizedben a migrációs politika releváns témává vált a politikai pártok számára szinte Európában (Brosius és mtsai., 2019). Facchini és Mayda (2008; idézi Winn, 2021) azt találták, hogy az európai szavazó állampolgárok – már a 2015-ös migrációs válság előtt is – inkább a szigorúbb migrációs politikát támogatták. Winn (2021) alapján, ennek a hatására többen is a szavazatokért versengő politikai pártok közül a zászlójukra tűzték az országba érkező menedékkérők számának csökkentését. A szerző szerint ennek a gyakorlati kivitelezését a migráció korlátozásában; a menekültstátusz megszerzési kritériumainak növelésében; valamint a menedékjogi kérelmet nem megkapó személyek deportálásának gyorsításában képzelték el. Fekete (2005) úgy gondolja, hogy az Európai Unió menekültügyi politikájának célja a menedékkérők védelméről az államok védelmére tolódott át. A szerző azzal érvel, hogy a

közös migrációs szabályozások arra törekedtek, hogy a menedékkérők számát csökkentsék, valamint az irreguláris migránsok kitoloncolását hatékonyabbá, gördülékenyebbé tegyék.

6.3. Jogértelmezési nehézségek

Gil-Bazo (2008) kutatásában azt találta, hogy az Európai Unió jogi szövegeiben előfordultak olyan, menekültüggyel kapcsolatos megfogalmazások, melyek nem egyértelműek és nem volt a szöveg tárgya sem kifejezetten meghatározva. A szerző mindazonáltal érvel amellett, hogy a nemzetközi védelem biztosítása az EU egyik alapelve, így a tagállamoknak az EU menekültügyi irányelvei alapján kellett volna eljárniuk saját menekültügyi intézkedéseikkel kapcsolatban.

Az EU jogi szövegeit és irányelveit tanulmányozva azonban több jogfilozófiai nehézségbe is ütközünk. Az egyik központi kérdés, hogy a menekülteknek van-e szabad országválasztási joga? Az Európai Unió Tanácsa által, a 2015-ös menekültválságról készített dokumentumfilmben (Council of the EU, 2016) több politikai narratíva is elhangzik, amely alátámasztja a már kifejtésre került EU-s érdek és nemzetállami érdek közötti különbséget. Továbbá a politikusok a beszámolóikban behoztak egy kelet-nyugat narratívát is a menekültüggyel kapcsolatban. Az interjúkból az látszik, hogy a keleti államok a menedékkérők szabad országválasztását az őket illető alapjognak tartották.

„Szeretnénk a bevándorlókkal szemben is tisztességesek lenni, mert nem kényszeríthetjük őket arra, hogy olyan országba menjenek, ahová nem akarnak.”

Így nyilatkozott anno a sajtónak Dalia Grybauskaitė, Litvánia akkori elnöke (Council of the EU, 2016, 6:03 - 6:12). A nyugati államfők ezzel ellentétben amellett érveltek, hogy a kelet-európai országok az eltérő történelmi múltjuk és a homogén társadalmi rendszerük miatt féltek a migrációtól és a változástól (Council of the EU, 2016). Valóban a menedékkérők elsődleges célországai a nyugat-európai államok voltak (Council of the EU, 2016), így értehető volt a nyugati országok relokalizációs törekvései. A kérdés azonban továbbra is fennmarad: a szabad országválasztás a menedékkérők alapjoga-e?

További jogértelmezési kérdéseket vet fel a szabad mozgás jogának a kérdésköre. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (Egyesült Nemzetek Szervezete, 1948) kimondja, hogy minden embernek joga van az állampolgársága szerinti országon belül a lakóhelyét szabadon megválasztani; bármely országot – beleértve a saját hazáját is – elhagyni; továbbá üldöztetés vagy üldöztetéstől való félelem végett más országban menedéket kérni. Európában, a schengeni térségbe tartozó országok állampolgárainak biztosított a schengeni tagállamokban való szabad utazás joga (Európai Tanács, 2024b). Arra vonatkozóan azonban nem létezik nemzetközi jogi szabályozás, hogy a menedékkérő személyek szabadon mozoghatnak-e, országhatárokat átvélően. Azáltal, hogy nem tisztázott, a vándorlás szabad jog-e, nincsen arra vonatkozó egyértelmű jogi válasz, hogy az állam korlátozhatja-e azt.

6.4. Az új migrációs és menekültügyi paktum

A dolgozat nem akarja elvitatni az Európai Unió egy jobban működő menekültügyi rendszer kialakításáért folytatott törekvéseit. A 2015-ös európai menekültügyi válság után az Európai Parlament elkezdte kidolgozni a közös európai menekültügyi rendszer reformját (Rasche és mtsai., 2022). 2016 óta folyamatos törekvések voltak a európai uniós menekültügyi rendszer újragondolására (Európai Tanács, 2024a). Több törvényjavaslat is érkezett, 2020-ban pedig az Európai Bizottság benyújtotta az új migrációs és

menekültügyi paktumot (Rasche és mtsai., 2022). Végül csak 2024. február 8-án hagyták jóvá az uniós tagállamok képviselői az Európai Parlamenttel elért megállapodást a migrációs és menekültügyi rendszer reformjáról (Európai Tanács, 2024a).

Az új migrációs és menekültügyi paktum kapcsán azonban több szakértőben is felmerült a kérdés, hogy vajon tényleg megoldást nyújt-e a fenálló problémákra vagy azokat tovább erősíti (Avsec, 2023; Helluin, 2021; Martín, 2021). Martín (2021) úgy gondolja, hogy az új menekültügyi paktum fő célja, hogy a menedékkérőket távol tartassa az EU tagállamaitól. Ezt támasztja alá az az új intézkedés, hogy az EU a szomszédos országait anyagilag érdekelté teszi, hogy a migrációt még az EU határai előtt feltartóztassák. A szerző úgy látja, hogy az új egyezmény a bevándorlók elleni elnyomó intézkedéseket, valamint a legális migrációs utak erős korlátozását támogatja. Helluin (2021) is arra hívja fel a figyelmet, hogy az új menekültügyi paktum inkább az EU tagállamok közötti egység erősítését célozza meg, az emberi jogok kárára. A szerző kiemeli, az új egyezmény humanitárius aspektusai csupán ajánlások, nem betartásuk nem von maga után jogi következményeket. Az EuroMed Rights emberi jogi egyesület (2021; idézi Helluin, 2021) azzal kapcsolatban fejezte ki aggodalmait, hogy az egyezmény a „biztonságos országok” fogalmát univerzálisan értelmezi, nem veszi figyelembe az egyéni eltéréseket. A civil szervezet munkatársai mellett érvelnek, hogy nincs arra vonatkozóan semmiféle garancia, hogy egy származási ország minden állampolgára számára biztonságosnak számít, a címkézéssel pedig sérti a menedékjogi kérelmek egyéni elbírálási jogát. Avsec (2023) is úgy gondolja, hogy az EU menekültügyi reformja egy komoly visszaesést jelent a menedékkérők jogait illetően. A szerző alapján a bevezetésre került területközi szűrések eredményezhetnek faji alapú profilozást az Eurodac Rendelet pedig megerősíti a diszkriminatív és ellenséges menekültügyi politikát.

6.5. Limitációk

A dolgozat legfőbb limitációja a kvantitatív elemzések hiánya. Fontos mindazonáltal megemlíteni, hogy az ilyenféle adatok nehezen hozzáférhetőek, kevés publikus adatbázis érhető el. Sok óras kutatás eredményeképpen sem sikerült egy komprehenzív adatbázist találni, amely tartalmazta volna a vizsgált időszak: 2004 és 2014 közötti európai uniós migrációs trendek számszerű alakulását. Ugyan készültek nyilvánosan elérhető hivatalos éves kimutatások a migrációval kapcsolatos adatokról, ezek nem fedték le a vizsgált időszak minden évét, több évben kimaradtak ezek a kimutatások. Az Eurostat oldalán (Eurostat, 2024) átfogó kimutatásokat csak 2023-2024 közötti adatokról találtunk. Az UNHCR és Refworld közös internetes adatbázisában pedig csak 1997 és 2009 közötti migrációról érhetőek el kimutatások (UNHCR és Refworld, 2024). A dolgozat nem állítja, hogy ezeket az adatokat feltétlenül elérhetőbbé és nyilvánosabbá kéne tenni. Azt sem feltételezi hogy ezek az adatbázisok szándékosan ilyen nehezen hozzáférhetőek, mindazonáltal ez jól rámutat az EU menekültügyi rendszerének szervezettség- és transzparenciabeli hiányosságaira.

7. Összefoglalás

A dolgozat a Európai Unió menekültügyi rendszerét tekintette át a 2015-ös menekültügyi válságot megelőző évtizedben. A dolgozat azt vizsgálta, hogy milyen diszkrepancia volt felfedezhető ebben az időszakban az EU menekültügyi irányelvei és a menedékkérőkkel való gyakorlati bánásmód között. A dolgozat először áttekintette az európai migrációs trendek alakulását a második világháborútól kezdődően egészen a 2000-es évek elejéig. Ezen felül megvizsgálta a migrációs folyamatokra adott nemzetközi politikai válszokat és időrendi sorrendben bemutatta a legfontosabb menekültüggyel kapcsolatos nemzetközi jogszabályok létrejöttének okait. A dolgozat harmadik fejezetében áttekintette a migráció témaköréhez kapcsolódó legfontosabb fogalmak elméleti hátterét. A dolgozat külön foglalkozott a migráció jelenségével, a bevándorló és a menekült személyek csoportjával. A dolgozat egy kortárs migrációs elemzési keretrendszer, a push-pull plus segítségével leírta a kutatás által vizsgált migrációs folyamatok sematikus ábrázolását a jobb megértés céljából. A dolgozat negyedik fejezete áttekintette a menekültek jogállását tárgyaló legfontosabb nemzetközi jogi dokumentumokat, valamint az EU menekültügyi irányelveit. A dolgozat ezek után civil szervezet beszámolóí alapján megvizsgálta, hogy az EU tagállamok milyen jogilag megkérdőjelezhető menekültügyi eljárásokat alkalmaztak a gyakorlatban.

A dolgozat azt találta, hogy a gyakorlatban a menedékkérőket megillető jogok sokszor áthágásra kerültek, már a 2015-ös menekültügyi válság előtt is. A szakirodalom és civil szervezetek beszámolóí alapján az EU tagállamok több jogilag megkérdőjelezhető eljárást alkalmaztak úgy a menedékjogi kérelmek elbírálása során, mint az elbírálás alatti időben és a kiutasított menedékkérők kitoloncolása során. A dolgozat azt találta, hogy a menedékjogi kérelmek pozitív elbírálási rátája folyamatosan csökkent. A határ menti halálesetek száma szignifikáns volt már a 2015-ös válság előtt is, és nem állami szervezetek beszámolóí alapján az EU határvédelmi hatóságai nem tették meg a szükséges intézkedéseket azért, hogy csökkentés a tragédiák előfordulásának gyakoriságát. A dolgozat megvizsgálta a „területen kívüliség fikciójának” jelenségét és az ebből a migrációs kontrollstratégiából származó visszaéléseket. Ezen felül foglalkozott a menekülttáborok helyzetével, ahol civil szervezetek beszámolóí alapján azt találta, hogy az alapvető emberi szükségletek nem lettek a menedékkérők számára biztosítva. A dolgozat megvizsgálta ezeken felül a kitoloncolás procedúráját és bemutatott olyan eseteket, amikor az állami és bevándorlási hatóságok a nemzetközi jogi szabályrendszert áthágva embertelen bánásmódban részesítették a kitoloncolt személyeket.

A dolgozat hatodik fejezete egy kitekintés volt, amelyben megpróbált a jogi irányelvek, valamint a gyakorlati alkalmazásuk közötti diszkrepanciára lehetséges magyarázatokat találni. A dolgozat bemutatta a média szerepét a migráció társadalmi megítélésével kapcsolatban. A szakirodalom alapján azt találta, hogy a menedékkérők negatív ábrázolása a médiában olyan következményeket tudott okozni, mint a menedékkérők diszkriminációja és a menedékjogi kérelmek elfogadási rátájának csökkenése. A dolgozat ezek után megvizsgálta a menekültüggynek a nemzetállamok érdekérvényesítésével kapcsolatos aspektusát. Politikusi beszámolók alapján azt találta, hogy az EU tagállamainak érdeke nem mindig egyezett az EU menekültügyi irányelveivel. Az EU és a tagállamok érdekkülönbségében felfedezhető volt egy nyugat-kelet európai dimenzió is. A nyugati államok inkább a humanitárius elveket, míg a kelet-európai államok inkább a nemzetállami szuverenitást helyezték előtérbe. A nemzetközi jogi dokumentumok jogértelmezési problémái további magyarázatot adhattak arra, hogy a menekültügyi irányelvek sokszor miért nem teljesültek.

A dolgozat hatodik fejezete bemutatta az Európai Unió új migrációs és menekültügyi paktumát. Szakértők vezetői összefoglalója alapján a dolgozat azt találta, hogy az új menekültügyi egyezmény ronthat a menedékkérők jogi helyzetén és könnyen el tudja mélyíteni a menekültügyi rendszerben fenálló strukturális problémákat. A dolgozat limitációjaként a kvantitavív elemzések hiányát fogalmazta meg. Ugyanakkor kiemelte, hogy kevés nyilvánosan elérhető adatbázis található az európai migrációról.

A dolgozat célja annak a bemutatása volt, hogy az Európai Unió menekültügyi rendszere már a 2015-ös menekültügyi válság előtt is komoly problémákkal küzdött. A dolgozat célja volt azon strukturális problémakörök megvizsgálása, amelyek miatt az EU menekültügyi rendszere „békeidőben” sem tudott jól működni. A dolgozat továbbá érvelt amellett, hogy az EU menekültügyi rendszerének működésére negatív hatással volt az, ahogyan a média a migrációt ábrázolta; az EU tagállamok nemzetállami érdekérvényesítése; valamint a nemzetközi menekültügyi jogszabályok jogértelmezési nehézségei.

A dolgozat továbbfejleszthető kvantitavív adatok feldolgozásával, valamint menedékkérőkkel foglalkozó civil- és hatósági szervezetekkel készített interjúkkal. A kutatás jövőbeni továbbfejlesztésére ad lehetőséget annak vizsgálata, hogy az EU új migrációs és menekültügyi paktumában foglalt eljárások milyen hatással bírnak majd a menedékkérők helyzetére.

Irodalomjegyzék

- Anderson, B., és Blinder, S. (2024). *Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences*. COMPAS, University of Oxford. <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/who-counts-as-a-migrant-definitions-and-their-consequences/>
- Andorka, R. (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó Kft.
- Aspinall, P. J., és Watters, C. (2010). *Refugees and asylum seekers: a review from an equality and human rights perspective*. Equality; Human Rights Commission.
- Avsec, K. (2023). *Structural Racism in the New European Union Pact on Migration: A Devastating Blow to the Right to Asylum*. European Network Against Racism. <https://www.enar-eu.org/policy-briefing-structural-racism-in-the-new-european-union-pact-on-migration-a-devastating-blow-to-the-right-to-asylum/>
- Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa. (2011). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. <https://www.unhcr.org/media/28185>
- Bendel, P. (2018). Contemporary Politics of International Protection in Europe. In A. Weinar, S. Bonjour és L. Zhyznomirska (Szerk.), *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe* (293–302 o.). Routledge.
- Brosius, A., van Elsas, E. J., és de Vreese, C. H. (2019). How media shape political trust: News coverage of immigration and its effects on trust in the European Union. *European Union Politics*, 20(3), 447–467. o. <https://doi.org/10.1177/1465116519841706>
- Carling, J., és Collins, F. (2017). Aspiration, desire and drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 909–926. o. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384134>
- Council of the EU. (2016). *EU migration crisis: the inside story - documentary in English* [Videó]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=YnYzcl4QRgY>
- Egyesült Nemzetek Szervezete. (1948). *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*. <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/hungarian?LangID=hng>
- Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése. (1946). Agreement for UNRRA. Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration, November 9, 1943. In Army Information School (Szerk.), *Pillars of Peace: Documents Pertaining to American Interest in Establishing a Lasting World Peace, January 1941-February 1946, (Pamphlets No. 4)* (18–26 o.). Book Department, Army Information School.
- Egyesült Nemzetek Szervezete Menekültügyi Főbiztosa és Refworld. (2024). *Keywords*. <https://www.refworld.org/browse/keywords>
- Európai Bizottság. (2024a). *Asylum procedures*. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/asylum-procedures_en
- Európai Bizottság. (2024b). *Common European Asylum System*. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en
- Európai Bizottság. (2024c). *Reception conditions*. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/reception-conditions_en
- Európai Bizottság. (2024d). *Search and rescue*. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/search-and-rescue_en

- Európai Bizottság. (2024e). *Who qualifies for international protection*. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/who-qualifies-international-protection_en
- Európai Migrációs Hálózat. (2024). Migration. In *EMN Asylum and Migration Glossary*. Európai Bizottság. https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/migration_en
- Európai Parlament és Tanács. (2008). Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK irányelve a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 348(98). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0115>
- Európai Tanács. (2024a). *Időrendi áttekintés – Migrációs és menekültügyi paktum*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/timeline-migration-and-asylum-pact/>
- Európai Tanács. (2024b). *Tudnivalók a schengeni térségről*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/schengen-area/>
- Eurostat. (2024). *Migration and Asylum Database*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/migration-asylum/database>
- Fekete, L. (2004). Deaths at Europe's borders. *Race Class*, 45(4), 75–89. o. <https://doi.org/04386810.117>
- Fekete, L. (2005). The deportation machine: Europe, asylum and human rights. *Race & Class*, 47(1), 64–78. o. <https://doi.org/10.1177/0306396805055083>
- Fekete, L. (2011). Accelerated removals: The human cost of EU deportation policies. *Race & Class*, 52(4), 89–97. o. <https://doi.org/10.1177/0306396810396605>
- Feleky, G. A., és Gödri, I. (2014). *Why do they stay when they are not supposed to? Reconsidering the push-pull theory* [Konferenciaelőadás]. https://www.demografia.hu/en/downloads/Projects/EPC2014/16_Feleky_Godri_extended.pdf
- Gil-Bazo, M.-T. (2008). The Charter of Fundamental Rights of the European Union and the Right to be Granted Asylum in the Union's Law. *Refugee Survey Quarterly*, 27(3), 33–52. o. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdn044>
- Helluin, A. (2021). A “new” pact on migration and asylum? the european migration policy path-dependency. International Organization for Migration. (2024). *Who is a Migrant?* <https://www.iom.int/who-migrant-0>
- Iov, C. A., és Bogdan, M. C. (2017). Securitization of migration in the European Union - Between discourse and practical action. *Research and Science Today*, 13, 12–19. o.
- Jeandesboz, J., és Pallister-Wilkins, P. (2014). *Crisis and Migration: Critical Perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203078846-6>
- King, R. (2012). *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer*. Malmö University.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57. o. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- M. Balázs, Á. (2022, November 30). *Menekült - Közszerológati Online Lexikon*. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/menekult-3/>
- Martín, I. (2021). *New Pact of Migration and Asylum in the European Union: What Stakes for the Maghreb and Africa?* Policy Center for the New South. <https://www.policycenter.ma/publications/new-pact-migration-and-asylum-european-union-what-stakes-maghreb-and-africa>

- Neumayer, E. (2005). Asylum recognition rates in western europe: Their determinants, variation, and lack of convergence. *Journal of Conflict Resolution*, 49(1), 43–66. o. <https://doi.org/10.1177/0022002704271057>
- Orchard, P. (2018). The Historical Development of Refugee Protection in Europe. In A. Weinar, S. Bonjour és L. Zhyznomirska (Szerk.), *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe* (283–292 o.). Routledge.
- Pace, R. (2016). *Migration in the Mediterranean: Origins and Characteristics*. <https://www.iemed.org/publication/migration-in-the-mediterranean-origins-and-characteristics/>
- Pál, B., Ádám, H., Attila, P., Márk, S., és Adrienn, V. E. (2018). AZ EURÓPÁT ÉRINTŐ FŐ MIGRÁCIÓS ÚTVONALAK ÉS A BEVÁNDORLÁS ALAKULÁSA. *Nemzetközi tevékenység*, 46–63. o.
- Rasche, L., Welfens, N., és Engler, M. (2022). The EU Migration Pact at Two: What Remains of the Fresh Start? <https://www.delorscentre.eu/en/publications/the-eu-migration-pact-at-two>
- Rudge, P. (1992). The asylum dilemma—crisis in the modern world: A european perspective. *Journal of Policy History*, 4(1), 93–110. o. <https://doi.org/10.1017/S0898030600006527>
- Schuster, L. (2005). A sledgehammer to crack a nut: Deportation, detention and dispersal in europe. *Social Policy and Administration*, 39(6), 606–621. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2005.00459.x>
- Sipos, P. (Szerk.). (n.d.). - *Arcanum Kézírónyvtár*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilagaboruban-lexikon-a-zs-F062E/u-u-F0E52/unrra-F0E63/>
- Soderstrom, K. (2022). An Analysis of the Fiction of Non-entry as Appears in the Screening Regulation. <https://ecre.org/wp-content/uploads/2022/09/ECRE-Commentary-Fiction-of-Non-Entry-September-2022.pdf>
- Steinhilper, E., és Gruijters, R. J. (2018). A contested crisis: Policy narratives and empirical evidence on border deaths in the mediterranean. *Sociology*, 52(3), 515–533. o. <https://doi.org/10.1177/0038038518759248>
- Szabó Máté, C. (2022, November 30). Toló-húzó tényezők - Közzolgálati Online Lexikon. In *Közzolgálati Online Lexikon*. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/tolo-huzo-tenyezok/>
- Van Hear, N., Bakewell, O., és Long, K. (2018). Push-pull plus: Reconsidering the drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 927–944. o. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384135>
- Winn, M. (2021). The far-right and asylum outcomes: Assessing the impact of far-right politics on asylum decisions in europe. *European Union Politics*, 22(1), 70–93. o. <https://doi.org/10.1177/1465116520977005>
- Zsolt, P. (2022). Migráns - Közzolgálati Online Lexikon. In *Közzolgálati Online Lexikon*. <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/migrans-2/>